

Fraters in Hilversum: van plus vier tot min vier.

Op verzoek van de redactie schreef de heer Piet Brouwer onderstaande tekst bij gelegenheid van het feit dat de fraters eind september 1996 Hilversum gaan verlaten.

De twintigste eeuw was vier jaar oud toen de eerste fraters naar Hilversum trokken. En nu de eeuw op vier jaar na voorbij is, verlaten de laatste fraters Hilversum.

Het begon allemaal in april 1904. De fraters van het St.-Gregoriushuis in Utrecht gingen voor de eerste keer in hun bestaan - sinds 1873 bestonden ze - over tot de stichting van een bijhuis, een nevenvestiging, een succursaal zoals dat deftig heet. Een viertal fraters kreeg opdracht zich in Hilversum te vestigen.

Hilversum was nog een vrij onbekend heidedorp. De spoorlijn naar Amsterdam en naar Utrecht had Hilversum aantrekkelijk gemaakt voor vele deftige forenzen in de langzaam groeiende villawijken, maar de grote meerderheid van de bewoners leefde nog in de vrij eenvoudige huisjes rond de St.-Vituskerk, in het echte oude dorp.

Het huis van Anne Pietje

Daar gingen ook de vier fraters wonen. In een vrij huis aan de Langestraat. Het huis van Anne Pietje.

Die Anne Pietje heette eigenlijk Anna Petronella de Wit, en ze had bij haar overlijden in 1901 haar huis en haar hele bezit vermaakt aan de kerk, op voorwaarde dat alles gebruikt zou worden ten behoeve van het katholiek onderwijs.

Nu had het kerkbestuur pas in 1900 geld genoeg ingezameld om de toren op de kerk te laten zetten, en het comité dat daarvoor gezorgd had, stelde zich nu als taak een drietal katholieke scholen te bouwen. Het genoemd comité zou deze scholen beheren - en dat doet het tot op onze dagen eigenlijk nu nog - en de fraters zouden ze bemannen. Zij vertrokken met de zegen van mgr. Henricus Van de Wetering, de aartsbisschop van Utrecht, die tot 1895 pastoor geweest

was van de St -Vituskerk. Daar was hij ook tot bisschop gewijd, tot coadjutor met recht van opvolging van mgr. Petrus Matthias Snickers. En na het overlijden van mgr. Snickers was mgr. Van de Wetering naar Utrecht getrokken, en als pastoor opgevolgd door pastoor Hofman, een jongere broer van de eerste rector van de fraters in Utrecht. Die pastoor ontving de fraters allerhartelijkst, en verraste ze herhaalde malen met allerlei goede gaven.

Precies vijf jaar hebben de vijf fraters aan de Langestraat gewoond. Vandaaruit bedienden ze hun drie scholen: De St.-Aloysiuschool voor de meer gegoeden, de St.-Jansschool voor de middenstandskinderen en de St.-Vituschool voor de 'on- en minvermogenden'. Het was 1904 en het bijzonder onderwijs werd praktisch nog niet gesubsidieerd. Maar sinds 1901 was er wel leerplicht, dus alle kinderen moesten naar school.

Oude Amersfoortseweg 79

In 1909 werd de Aartsbisschoppelijke Kweekschool naar Hilversum overgebracht. Die kweekschool was tot die tijd gevestigd in het Utrechtse fraterhuis, en de fraters hadden daar de leiding. Nu kocht het aartsbisdom een grote lap grond aan de Oude Amersfoortseweg, tussen de spoorlijnen Hilversum-Utrecht en Hilversum-Amersfoort, vlak bij de halte die toen nog Soestdijkerstraatweg heette, en die nu Hilversum-Sportpark genoemd wordt. Spoorverbinding ideaal: vanuit het Utrechtse Maliebaanstation, vlak bij het aartsbisschoppelijk 'paleis' en vlak bij het fraterhuis aan de Utrechtse Herenstraat, was men in twintig minuten op lokatie.

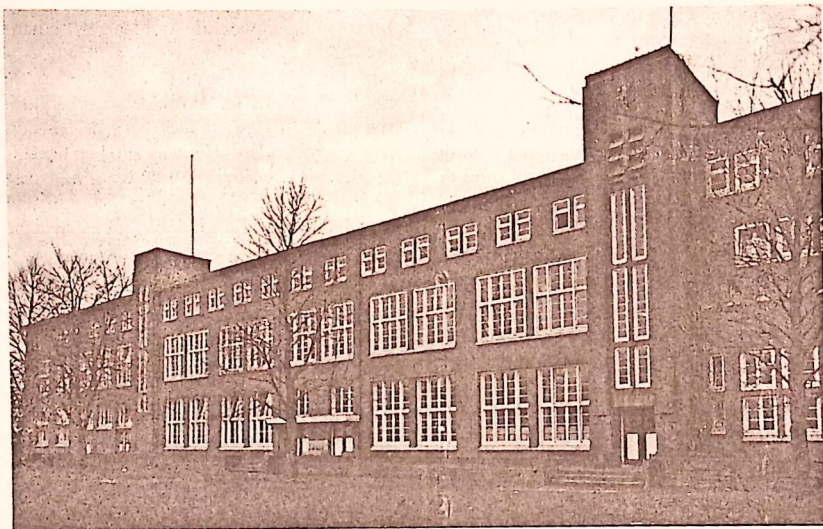
Het aartsbisdom bouwde, en de fraters gingen er wonen. Ook de fraters die aan de

lagere scholen werkten. Die waren de - welkome - gasten van de kweekschoolfraters en van het aartsbisdom. Want het aartsbisdom bleef eigenaar van de gebouwen. Ook toen er in 1956 een nieuwe kerkelijke indeling kwam, en het Gooi overging naar het bisdom Haarlem. De 'schoolfraters' moesten vele jaren aan het aartsbisdom kostgeld betalen. Zij moesten ook wel eens inspringen bij het werk voor de kwekelingen: afwassen, broodsnijden, tafeldekken, soep opscheppen, vooral in de weekenden. En omdat de fraters-leraren en surveillanten vaak bij de jongens moesten zijn op de tijden dat de fraters hun getijden moesten bidden, waren de schoolfraters ook vaak de enigen die in het koor konden staan. Zij noemden zich in latere jaren dan ook de K.K.K.: de kostgangers, koorheren en knechten...

onderwijs (1917 in de grondwet) veel onderwijzers kunnen opleiden. En allemaal in een gebouw met een voor allen verplicht internaat. De nieuwbouw aan de Oude Amersfoortseweg was dus ook spoedig te klein.

Onmiddellijk na de eerste wereldoorlog werd er een nieuwe vleugel bijgebouwd, met betonvloeren, en daarom algemeen als de 'Bussumer Grindweg' aangeduid. De kapel werd uitgebreid, en naast de keuken werd een schuur gebouwd, die lange jaren als slaapzaal heeft dienstgedaan, en die na de tweede wereldoorlog het atelier van frater Beatus werd. Toen werd een door de Duitsers aangebouwde garage tot slaapzaal omgebouwd.

De Eerste Wereldoorlog - 1914-1918 - ging verder vrij rustig aan fraters en leerlingen

Gebouwen groeien

De Aartsbisdommelijke Kweekschool, een voortzetting van de Normalschool, werd in 1897 opgericht om onderwijzers op te leiden voor het toenmalige - zeer grote - aartsbisdom. Dit instituut moest sinds de invoering van de leerplicht (1901) en vooral sinds de gelijkstelling van openbaar en bijzonder

voorbij. Hun huisvesting stond wel op de nominatie om als noodhospitaal te dienen als het werkelijk oorlog zou worden, maar dat gebeurde niet. Wel drong in 1917 en '18 de voedselcrisis ook hier door, maar met de aanleg van wat bonenvelden en wat kweek op eigen terrein kon de ergste nood worden gelenigd.

Vijf oorlogshuizen

De Tweede Wereldoorlog bracht meer ellende. Al op 17 juli 1940 werden er 170 Duitse soldaten ingekwartierd. Enkele maanden liep de kazerne-bevolking en de kweekschool-bevolking door elkaar heen, wat tot ernstige conflicten aanleiding gaf. Er werd tenslotte een duidelijke afscheiding gemaakt tussen 'kazerne' en 'school-met-internaat' en op overschrijding van de afscheiding stond de finale straf: verwijdering van de betreffende scholier. Een eenzijdige maatregel: soldaten werden niet naar huis gestuurd bij overschrijding...

Op 7 oktober 1941 vorderden de Duitsers het hele gebouw. Drie rectoren, eenendertig fraters, zeven man dienstpersioneel en acht- enzeventig jongens moesten elders een heenkomen zoeken.

Heel Hilversum hielp mee met de ontruiming: Gemeentewerken, expeditiebedrijven, leerlingen van de fraterscholen in het dorp. De hele inventaris, alle voedselvoorraden, alle brandstof, het pluimvee en de opbrengsten van moestuin en boomgaard werd in twee dagen weggesleept en overal in Hilversum ondergebracht.

De kwekelingen gingen voorlopig naar huis, de schoolfraters werden eerst ondergebracht in het K.J.V. - (Katholieke Jonge Vrouwen) - huis aan de Nassaulaan. Toen dit ook gevorderd werd - de 'JV' waren er allang uit- vonden ze een onderkomen in een uitgewoonde villa Koninginneweg 34. Vandaaruit vonden ze een heerlijke vakantiemaand lang een woonstee op de Monnikenberg, nu het verblijf van de Zusters Augustinessen. Ook dat huis werd gevorderd, en de fraters vonden hun toevlucht in Huize Jagtlust, halverwege Laren-Blaricum. Vandaaruit trokken ze elke dag naar de Hilversumse scholen, en toen dat in de winter 1944-45 te bezwaarlijk werd, verbleven ze van maandagavond tot vrijdagmorgen in Hilversumse gastgezinnen, waarbij een van de zalen van Hof van Holland hun refter en recreatiezaal was: daar aten ze, en daar ontmoetten zij elkaar in die eerste maanden van de hongerwinter. Daarna viel alle onderwijs stil.

De kweekschoolleerlingen konden na een kleine maand vakantie weer onderwijs ontvangen in Pension Hageman in Baarn, waar ze met ongeveer zeventig man les en eten kregen, en recreatie konden houden. Geslapen werd er in leegstaande patronaatsgebouwen, en toen die ook weer eens gevorderd werden boden vele katholieken en niet katholieken - ook Ds. E.H. Blaauwendraad - de jongens slaapgelegenheid aan. Dat betekende, vanwege de spertijd, dat ze hun gasten al 's avonds om acht uur in huis kregen!

Grote bloei en sterke terugloop

In maart 1945 wordt de kweekschool weer vrij gegeven.

Het is nog oorlog. Enkele fraters gaan van Baarn en van Blaricum uit hun vooroorlogse woning weer in, en proberen het huis enigszins bewoonbaar te maken. Dan komt de bevrijding, pension Hageman wordt leeg opgeleverd. Jagtlust blijft bevolkt; het wordt ingericht als een herstellingsoord voor een tiental fraters, die ernstig ziek uit de oorlog gekomen zijn.

Na de oorlog komen de scholen tot grote bloei.

Het aantal schoolfraters stijgt en stijgt; het aantal kwekelingen gaat omhoog, van de 70 in 1945 tot het vaste aantal van 240 in de vijftiger jaren: 200 internen en 40 externen, verdeeld over vijf leerjaren en tien klassen, 1a, 1b, 2a, 2b etc.

Voor de vijfde klas is er een aparte behuizing: de 'villa' aan de Soestdijkerstraatweg 34, waar ook de spoedcursussen en de catechetische werkgroep 'Docete' zijn ondergebracht.

Intussen worden er op drie plaatsen in het uitgestrekte aartsbisdom nieuwe r.k. kweekscholen opgericht. De leerlingen daar, in Arnhem, in Hengelo en in Steenwijkerwold hoeven niet meer intern te zijn. Hilversum moet zijn leerlingen zoeken in andere gebieden - de internen - of - de externen - in het Gooi. En dat lukt niet zo best meer.

In 1972 komt er een eind aan het internaat van de kweekschool en aan de bewoning van het huis door de fraters. De opleiding -

die reeds een aantal jaren ook toegankelijk was voor meisjes - kreeg geleidelijk een regionale functie tegenover de eerdere functie als katholieke kweekschool met internaat voor het aartsbisdom.

In de jaren '80 komen er fusies in de opleidingswereld. De kweekschool - intussen P.A. genoemd, Pedagogische Academie, - wordt gefuseerd met de vroegere fraterkweekschool van Zeist, met de vroegere zusterkweekschool van Amersfoort en met de kleuterleidsters opleiding daar. De P.A., ondertussen PABO geworden: Pedagogische Academie Basisonderwijs, wordt in 1984 naar Utrecht overgebracht, en ondergebracht in het gebouw van de Gereformeerde Kweekschool daar, die op zijn beurt weer gefuseerd was met de Hervormde.

Alleen de Havo-afdeling - de vroegere eerste leerkring van de kweekschool was omgezet in vier en vijf Havo - bleef nog enige tijd in het Hilversumse gebouw.

Drie fraterhuizen

Zoals gezegd besloot men in 1972 zich uit het aan het aartsbisdom behorende gebouw terug te trekken.

Langzamerhand was het grote gebouw voor de steeds ouder wordende fraters een lastig te bewonen complex geworden.

De Hilversum fraters verdeelden zich met ingang van 13 augustus 1972 over drie huizen: Alexanderlaan 1, Laapersweg 14 en Wagnerlaan 13.

Aan de Alexanderlaan, met het perron van de spoorweghalte aan de achterzijde van het huis, vestigde zich een vijftal fraters, die een soort experimentercommunity wilden vormen met communautaire aandacht voor geestelijke vorming, een sober leven leidend, geen auto en geen alcohol. Geld dat overblijft komt ten goede aan ontwikkelingswerk.

Op de Laapersweg woonden tot de opheffing van het huis op 1 april 1983 fraters, die nog verbonden waren aan de Hilversumse scholen.

En aan de Wagnerlaan tot het sluiten van het huis op 9 augustus 1989 vooral de senioren,

de fraters, die gepensioneerd waren.

Maar na enkele jaren waren de huizen aan de Wagnerlaan en de Laapersweg door een aantal sterfgevallen - bij de nog actieve fraters aan het Laapersweg vonden drie vrij plotselinge sterfgevallen plaats - te dun bevolkt. Vanuit de Wagnerlaan vertrokken enkele fraters naar de kloosterbejaardenoorden.

En nu gaan eind september 1996 de laatste drie nog aan de Alexanderlaan woonachtige fraters, Hilversum verlaten.

Twee en negentig jaar...

In de loop van deze eeuw hebben zeker enkele honderden fraters korte of lange tijd in Hilversum gewoond. Velen hebben er enkele jaren doorgebracht, verscheidenen vele jaren, en praktisch allemaal wel enkele weken. Want de jaarlijkse retraites werden vroeger bij voorkeur in Hilversum gehouden, en daar hebben alle fraters wel eens een keer aan deelgenomen.

De kapel, met de prachtige gebrandschilderde ramen van Lodewijk Schelfhout was dan echt het centrum.

De kapel is ook gebruikt als parochiekerk voor de in de vijftiger jaren gestichte Willibrord-parochie. Tot de eigen kerk klaar was. Maar die parochie is intussen ook al weer opgeheven. Gefuseerd met de Vitus, waar hij indertijd ook uit was voortgekomen.

Gebouwen goed bewaard

De E.O., die na het vertrek van de fraters en de verhuizing van de HAVO het hele gebouw kon huren, en het in 1994 van het aartsbisdom kocht, heeft de kapel goed in stand gehouden.

De kruiswegschilderingen van Pieter van Velzen zijn met board afgedekt, maar er ligt een map met foto's ter inzage, en als het board ooit wordt weggehaald kan ieder ze weer bewonderen.

De ramen, met de afbeeldingen van de voornameste heilsfeiten uit alle bijbelboeken, van de Schepping tot en met de Apocalyps, schitteren nog in de oude pracht, vooral als

de zon er op schijnt. En de tochtput met het gebrandschilderde: 'Ad majorem Dei gloriam' is helemaal gehandhaafd. Er hangt alleen een bord naast met het opschrift: 'Dit huis behoort geheel aan de Heere toe'. "Hier staat eigenlijk hetzelfde als daar", hebben de toevallige bezoekers - reinisten van de kweekschool - wel eens tegen de altijd vriendelijke conciërge opgemerkt. "Ja", was het antwoord, "dat heb ik vaker gehoord."

Geen namen, wel getallen

De herinneringen aan de tweeënegentig jaren van fraters in Hilversum zullen ook buiten de gebouwen nog wel enige tijd blijven. Bij de oud-leerlingen van de vele scholen. Bij de oud-leden van de vele jeugdverenigingen. Bij de vele andere bekenden, werknemers, leveranciers. Bij de parochia-

nen van een viertal parochiekerken, waar fraters assisteerden. Bij de familieleden vande vijfenveertig fraters in Hilversum geboren, of daar opgegroeid. Hilversum heeft een groot deel van de Utrechtse fraters 'aangeleverd'.

Uit het register blijkt, dat van de duizend, die er in deze eeuw zijn ingetreden 45 uit Hilversum kwamen, 71 uit Arnhem, 88 uit Utrecht.

We hebben geen namen genoemd, geen enkele naam. Bewust niet. Het was niet mogelijk allen te noemen, en als we er enkelen genoemd zouden hebben, schoolhoofden, kweekschoolleeraren, jeugdleiders, koördirigenten, radio-medewerkers, katecheten of pastorale werkers, dan zouden de anderen zich terecht te kort gedaan voelen. Maar allen, zeer velen, hebben toch voor grote aantallen mensen in Hilversum en het Gooi belangrijke betekenis gehad. Het aandenken blijft, de waardering ook.

uit: "Onderbrey"
tydschrift Fraters
van Utrecht

nr. 64
1996 nr. 3

fr. Walterus van Hoesel

Piet Brouwer

fr. Isidorus Nieland

fr. Dagobert Kroes

De laatste drie 'van Hilversum'